

From the graveyard around the church we have excavated 52 burials. Graves can be divided into three periods. The construction of the foundations disturbed, or cut through the graves belonging to the earliest group, thus there was a cemetery on the hillock in the early Árpadian age, before the church was built (graves 1–3, 5–6, 9, 15). A coin from the first half of the 11th century dates these burials too. The second group is contemporary with the church (graves 7–8, 10–14, 17–39, 41–51). Graves belonging to the third group were laid on the hillock, when it served as a boundary mark after the church fell into ruins (graves 4, 40, 52). Grave-goods: hair-rings with S-

shaped ending, and their plain versions, a torques and beads. Potshreds truly represent earlier traces of human settlement. Pieces from the Celtic, Sarmatian, Avar period, moreover from the 11th–13th centuries and the late Middle Ages (15th–16th centuries) were equally found among them. The most precious finds from the Árpadian age came to light as stray finds in the chancel: reverse plate of a reliquary pectoral-cross (Fig. 9.24 and 10.1), among the graves: chain-distributor piece of a censer (Fig. 9.25), fragment of a bronze bell (Fig. 9.17). The Jew's-harp is a later piece, it can be dated to the 16th–17th centuries.

E. Tari
Kossuth Múzeum
Cegléd, Múzeum utca 5. P.O.B. 32
H-2701

Vörös István

KÉSŐ KÖZÉPKORI KUTYATEMETÉS CEGLÉD-NYÚLFÜLEHALMON

Árpád-kori templom és temető feltárása közben Cegléd-Nyúlfülehalmon TARI EDIT (Cegléd, Kossuth Múz.) három késő középkori temetkezést (4., 40. és 52. sír) talált.

40. kutyasír

A sírban egy kutya összefüggő csontváza félkörívben a hasi oldalán „alvó” helyzetben feküdt 158 cm mélyen (1. kép). Az állára fektetett fejet a bal mellső lábvégre hajtották. A kutya feje D-i, farokrésze K-i irányú. A koponyán található sérülések a feltárás közben keletkeztek; a kutyának 207 db csontvázelemét sikerült begyűjteni.

A kutyacsontváz leírása

Koponya (2. kép)

Töredékes, sérült, az agykoponya hiányos. A koponya közép-hosszú, az arc- és az agykoponya középszéles. A tágas agykoponya boltozatos. A parietale vékony falú; a crista sagittalis externa nem fejlődött ki, helyette egy szélesalapú protuberantia található. Az alig tapintható linea frontalis a lambda-varrat (Br) mögött záródik. A homlok széles, lapos. A homlokcsont orri nyúlványa hosszú (25 mm!). Az arckoponya rövid, széles. A homlok profilvonala egyenes, enyhe ívben megy át a rövid, széles egyenes orrhátba. Az orrnyereg (stop) alig észrevehető. A szemüreg alacsony, kerekded. A praemaxilla corpora rövid, vékony. Az orrnyílás tág, széles, lapos. A szájpadrás széles, a fogsor szabályos, erősen kopott, csorbult fogakkal. A P¹-k befelé fordultak. A bal oldali caninus csúcs letört, ca. 5–6 mm-rel rövidebb a jobb oldalnál. Az incisivusok közül a jobb oldali I³ törött, a többi hullámos fogkopású. A koponya legnagyobb magassága (linea frontalis-lamina perpendicularis között mérve) 60 mm; az orrhát magassága a P^{2/3}-nál 31 mm.

Koponya-index értékek:
arckoponya-szélesség index (P–N): Zmi–Zmi) 1,28

szájpadrás index	I. (Mol.lin.: P–St)	74,7
	II. (Pm. lin.: Mol.lin)	53,2
premolaris index	(P1–4: M1–2)	2,63

A kraniológiai méreteket az 1. táblázat tartalmazza.

Mandibula-pár

A corpus mandibulae egyenes, vékony. A fogazat szabályos, erősen kopott. A bal oldali P₁ korábban kiesett, az alveolusa záródott; a jobb oldali P₂₋₃ kitört, a gyökércsonkok még az alveolusban vannak.

A nyelvcsontok közül a corpus, és a cornua laryngica és media került elő.

Posterioriális csontváz – 199 db

Törzs: v. cervicalis 7 db, v. thoracalis 13 db, v. lumbalis 7 db, v. sacralis 3 db (összenőve), v. caudalis 7 db (I., X–XV.), costa 13-pár (26 db), cartilago costalis 8 db, Sternum 8 db.

A gerincoszlop fiziologiás hossza 65,0 cm, a nyak 17 cm, a hát 22 cm, az ágyék 20 cm hosszú. A csigolyák kis corpusához képest a proc. spinosusok vastag, jól fejlett képződmények.

Végtagcsontok: 120 db

scapula	2	pelvis	2
humerus	2	femur	2
		patella	1
radius	2	tibia	2
ulna	2	fibula	2
carpus	12	tarsus	8
metacarpus	10	metatarsus	8
os ph. I.	8		8
os ph. II.	7		6
os ph. III.	10		7
	—		—
	55		46

os sesamoideum 19

1

2

1. kép – Fig. 1. Cegléd-Nyúlfülehalm. 40. sír, Kutyacsontváz; Grave No. 40. Dog skeleton. 1: A fej és a törzs-rész;
2: Gerincoszlop vége, medence és a hátulsó lábak
1: the skull and the part of the trunk; 2: caudal part of vertebral column, pelvis and the hind-limbs

A hosszúcsontokra egyöntetűen jellemző, hogy azok erősek, zömökek és középhosszúak (3. kép). A csontméreteket a 2. táblázat tartalmazza.

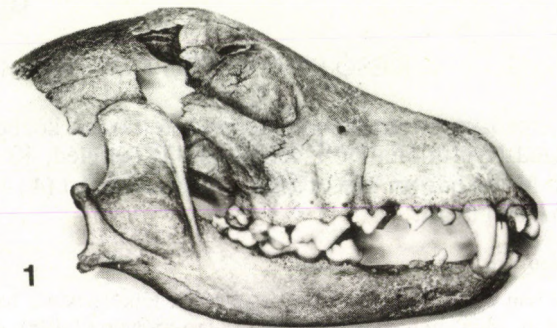
A tágas, bő medence-üreg belső sz.: 55 mm. A hosszúcsontok hosszúságméreteiből számított marmagassági értékek a következők (mm, cm):

csont h.	Mm ^a	Mm ^b	csont h.	Mm ^a	Mm ^b		
Scp	128	51,97					
	130	52,78					
Hum	167	56,28	54,62	Fem	177,5	53,43	54,44
	167	56,28	54,62		178	53,58	54,59
Rad	159	51,20	52,50	Tib	175	51,10	52,00
	160	51,52	52,82		177	51,68	52,62
Ulna	188	50,20	52,88	Fib	163	49,06	
	190	50,73	53,44				
átlag		52,62	53,48		51,77	53,41	
Összesített átlag		52,62	53,45				

A mc II-III-IV. h.: 58, 66, és 65,5 mm; a mt II-III-IV-V. h.: 62,5, 71, 73,5 és 64 mm.

Mm^a – Koudelka 1886, Mm^b – Harcourt 1974.

Az időben és térben is jól elkülönülő két kutya-populációban meghatározott marmagasság-számítási koeficiens (KOUDELKA 1886; HARCOURT 1974) szükségszerűen eltérnek egymástól. Az egyes csontoknál, de különösen a mellső végtag esetében jelentős a számított marmagassági értékek eltérése: 9 mm (tibia), 16 mm (humerus) és 27,1 mm (ulna). Ez abból következik, hogy a Cegléd-nyúlfülehalmi késő középkori kutyanak a felkarcsontjához (hum) képest rövid volt az alkarja (rad/ulna). A kutya végtagcsontok hosszúságában jelentkező jelentős egyedi arány-eltérések ellenére a csontváznak két eltérő módszerrel számított összesített átlag marmagassága 52,3 cm és 53,4 cm; a különbség csak 1,15 cm.

1

2

3

2. kép – Fig. 2. Cegléd-Nyúlfülehalm. 40. sír, Kutyakoponya; Grave No. 40. Dog skull.
1: Koponya és mandibula, norma lateralis;
2: Koponya, norma lateralis;
3: Koponya, norma frontalis
1: Skull and mandible; 2: Skull; 3: Skull

3. kép – Fig. 3. Cegléd-Nyúlfelehalom. 40. sír, Kutya postcranialis csontok; Grave No. 40. Postcranial bones of dog
1: scapula dext.; 2: humerus dext.; 3: radius dext.; 4: ulna dext.; 5: os sacrum; 6: pelvis; 7: femur dext.; 8: tibia dext.;
9: astragalus sin.; 10: calcaneus sin

A kutya neme

A koponya morfológiai jellege, a medence alakja, de nem utolsósorban az os priapi hiánya alapján nőstény.

A kutya életkora

A fogak elhasználódása, és a csigolyákon előforduló idült ízületgyulladások figyelembevételével 8–10 év.

A kutya testalkata

Középnagy, erőteljes vadászkutya. A fejtető lapos, keskeny; a homlok széles. A stop alig észrevehető. Az orrhát relatíve rövid, széles, erős. A nyaka erős, jól izmolt. Törzse hosszabb, mint a magassága. Háta rövid, erős. A mellkas mély. Marmagassága 52–54 cm. A kutyatetem hossza 65–70 cm, a test szélessége a mellkasnál 15 cm, a szétálló térdeknél 25 cm volt.

A kutya típusa (fajta jellege)

A Cegléd-nyúlfelehalmi kutya a kraniológiai adatok (1. táblázat), valamint a morfológiai jellegek alapján a palearktikus kutyák Studer-féle *Canis familiaris intermedius* Woldrich 1878 nagy csoportjába tartozik. Ez a típus az ősi középnagy őrző/terelő juhász- és vadászkutyákat is magába foglalja.

Pathologikus elváltozások

A kutya gerincoszlopában a 4–5. hátcsigolyán, és a 3–4. ágyéksigolyán található súlyos elváltozás. 4–5. v. *thoracalis* (4. kép 5–7).

A hátcsigolyák pathologikus elváltozását valószínűleg a bal oldali 6. borda traumás sérülés okozta. A 6. borda ca. felső 1/4-én törött, majd callusosan gyógyult. A nem fixált – idősebb korban lassabban gyógyuló – törött borda (baktérium okozta?) gyulladása következtében a közvetlen mellette levő 5. és 7. bordák felületeit is kimarta. A törött 6. borda *fején*, a vele érintkező 4. és 5. hátcsigolya *üzleti árkain*, valamint a csigolyák közötti *üzleteken* idült, torzító ízületgyulladás (arthritis chronica deformans) alakult ki. Az üzleti felületeken a porc teljesen elpusztult (spondylarthrosis), és csontpusztulási göcök jöttek létre. Az 5. hátcsigolya jobb oldali íve porózus felülettel megvastagodott, belső oldalán csontfelrakás (spondylosis) szűkíti a gerinclyukat.

A két csigolya között a korrodeálódott corpus csúcsai/kráterei – csapszerűen – egymásba illeszkednek. A corpusok alsó felületén csontfelrakódás indult meg, a széleken fejlődő csontlécek – idővel – a két csigolya mozgását akadályozták volna meg.

3–4. v. lumbalis (4. kép 1–3)

A 3. ágyéksigolya *caudalis* (4. kép 2), és a 4. ágyéksigolya *cranialis üzleti felületén* a porc – a peremgyűrű kivételével – teljesen elpusztult (spondylarthrosis). A kimaródott felületen egy csontléc és több csontcsap – ellentétesen – egymásba illeszkednek.

Az idős kutyának a hát- és ágyéktájékán kifejlődött spondylarthrosis, valamint a gerincvelőt elszorító kezdődő spondylosis az 5. hátcsigolyán állandó fájdalmat és korlátozott mozgást eredményezhetett.

A halomba ázott kutya értelmezésére közvetlen, szerepére még közvetett adatok sem állnak a rendelkezésünkre.

Az elmúlt évszázadokban általános szokás volt, hogy az elpusztult kutyát, kedvelt vadászebet a gazdája a saját telkén, földjén, birtokán ásta el.

Halomba, határhalmomba – annak különleges transzcendens és szent jellegéből adódóan „közönséges” kutyát nem temettek.

Cegléd-Nyúlfelehalmon a kutyát halomba temették és a tetemét feltűnően *mélyre* (158 cm) *ásták*. A csontváz fekvése pedig azt mutatja, hogy a kutyát nem vetették, dobták, hanem gondosan helyezték el a gödör alján. A kutyatetem hossza 65–70 cm, a test szélessége a mellkasnál 15 cm, a szétálló térdeknél 25 cm volt.

A kutya – szinte háziasítása óta – különleges szerepet tölt be az ember mindennapi életében és a hitvilágában. Évezredek során számtalan – sokszor elmentéses tulajdonságú – természetfeletti lény és istenség szolgálja és segítője a kutya. A hitvilágban és a mitológiában változatos funkciót tölt be, de az alapréteg – úgy tűnik – évezredek óta változatlan: a *kutya khtonikus lény*, az alvilág birodalmához tartozó; *halott kísérelő* (halált jelző és hozó), *közvetítő* és *lélek hordozó* állat.

A kutya/farkas-áldozat nem tartozik az ősi ember-áldozatot helyettesítő rituálék közé.

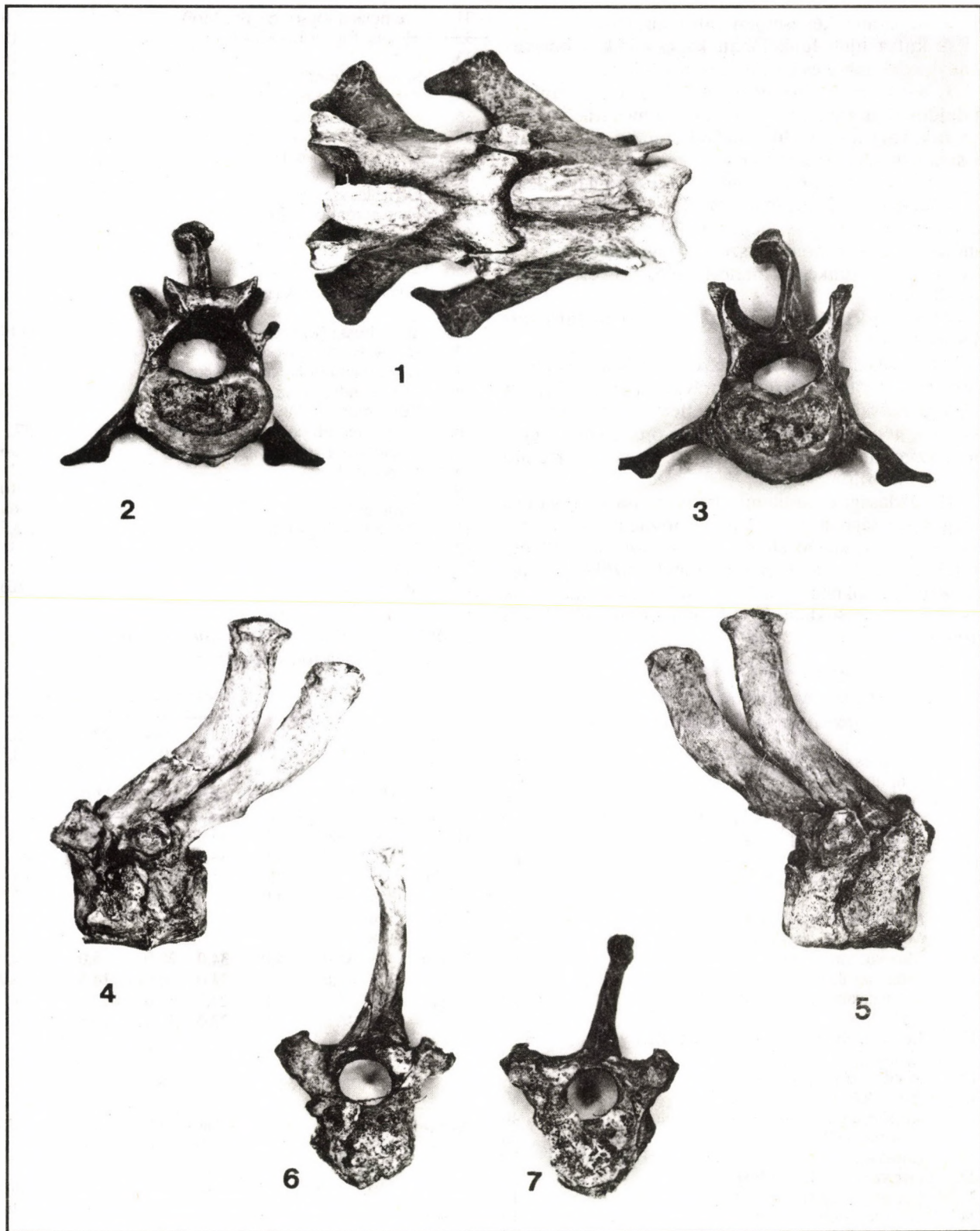
Temetések, halálozási évfordulók (halotti torok), és „egyéb” alkalmakkor bemutatott kutyááldozatok a középkori Magyarországról ismertek. A kutyák közvetítették a föld és az ég között; kísérték a halott lelket és védtek azt (VÖRÖS 1991, 182–).

A gyógyításra használt kutya/farkas-testrészek megszerzésén kívül (de ekkor nincs összefüggő csontváz!), az újkori népi hiedelem szerint két esetben ölnek meg – áldoznak fel – kutyákat: 1. tündéreknek áldozva, 2. és kincskeresésnél.

1. A Hekaté kultuszra visszavezethető – az alvilág szimbolikus bejáratánál a tündéreknek adott – keresztúti (=határjel, halom) áldozat bemutatásakor kutyát is leölnek (PÓCS 1989, 42, 103, 118). Ha a Cegléd-nyúlfelehalmi kutya *keresztúti* „fekete kutya” *áldozat*, akkor ez egy tündérhiedelemhez köthető rítus késői, 16–17. századi előfordulását jelezni!

Az áldozati kutya – közvetítő szerepet betöltő – fejének edénybe helyezése, és azzal együtt történő eltemetése szintén nem csak az Árpád-korból ismert (MESTERHÁZY 1970, 62; 1975, 104; VÖRÖS 1990), hanem későbbi adat is rendelkezésünkre áll: a 16. században kolozsvári források említenek kiásott edényeket, melyekben „eb feo”, „Eb keolyek feienek” maradványai voltak (Kolozsvári város törvénykezési jegyzőkönyve III/3. 369b, 370, 1574. in: SZABÓ T. 1978, 540; VÖRÖS 1990, 127–128).

2. Az elrejtett pénzt, kincset csak úgy lehet kivenni, ha azt az állatot ölik rá (a helyre), amelyiket az elásója a kincs őrzéséül rendelt. Ez az állat – amely fekete kutya is lehet – megmutatkozik a kincskeresőknek (LUBY 1983, 108).

4. kép – Fig. 4 Cegléd-Nyúlfülehalom. 40. sír, Kutya pathologikus csigolyák; Grave No. 40. Pathological vertebrae of dog
 1: vert. lumbalis 3–4. (spondylarthrosis); 2: vert. lumbalis 3., norma caudalis; 3: vert. lumbalis 4., norma cranialis;
 4–5: vert. thoracalis 4–5., norma lateralis; 6: vert. thoracalis 4., norma caudalis; 7: vert. thoracalis 5., norma cranialis
 (spondylosis, spondylarthrosis)

A kutya mindkét esetben khtonikus lény.

A kutya több funkcióban kapcsolódik a boszorkányhiedelemhez és kettős szerepet tölt be:

1. *maga az átváltozott boszorkány*, akinek emberi tulajdonságai vannak (pl. beszél); ha megütik, megsebesítik, vagy meg is ölik – idővel eltűnik, de – mindig visszaváltozik emberré (=boszorkánnyá),

2. *az emberboszorkány kutyája*, akinek a hátán közlekedik a boszorkány; és aki megtámadja, megharapja a megrontott, vagy a megrontani szándékozott személyt. A kutya mindkét szerepében megmarad – a hiedelembeli funkciója mellett – élő, hús-vér, de rontó állatnak!

A boszorkányhiedelem rítusaihoz nem tartozott kutyaáldozat.

Az egyházi demonológia szerint a boszorkány az ördöggel, a sötétség, a pokol urával köt szövetséget. A „fekete kutya” az ördögöt, a hitetlenséget személyesíti meg. A népi hiedelemben a kutya-ördög szavak egymás szinonímái; azonos rosszalló, megvető értelmű jelentésük volt.

A gazdasági és szellemi elmaradottságban, vallási megosztottságban levő Magyarországon a káromkodásban, szitkozódásban az ördög szó mellett legtöbbször a *kutya-eb* szó szerepel jelzőként, vagy szókapcsolatokban. Ez a 17–18. századi szitkok, átkok és káromkodásokban is jól tükröződik (ZSUPOS 1993).

1. táblázat: Cegléd-Nyúlfülehalom. 40. sír, kutyakoponya méretadatok (mm)

1.	Tetőhossz (Op-P)	185 ⁺
2.	Alaphossz (B-P)	170 ⁺
3.	Arckoponya h.I. (Br-P)	150
4.	Arckoponya h.II. (Ect.lin.-P)	112
5.	Arckoponya h.III. (N-P)	95
6.	Os frontale h. (Br-N)	60
7.	Os nasale h. (N-Rh)	71
8.	Frontale proc. nasal h. (N-Fo)	25
9.	Maxilla dors. h. (Fo-Ni)	14
10.	Maxilla lat. h. (Fo-Mo)	57
11.	Maxilla oral. h. (Ni-Mo)	44
12.	Intermaxilla dors. h. (P-Ni)	53
13.	Intermaxilla lat. h. (P-Mo)	22
14.	P-If távolság	58
15.	Legnagyobb koponya szélesség (Zy-Zy)	97 ⁺
16.	Zmi-Zmi közötti távolság	72
17.	M-M közötti távolság	64
18.	If-If közötti távolság	40
19.	Koponya vastagsága a frontostenionnál (fs-fs)	40
20.	Frontale szélesség (Ect-Ect)	53
21.	Belső szemzugok közötti távolság (Ent-Ent)	38
22.	Orr szélesség I. (Fo-Fo)	11
23.	Orr szélesség II. (Ni-Ni)	14
24.	Orr szélesség III. (Rh-Rh)	18
25.	Szájpadlás h. (P-St)	83
26.	Os palatinum h. (Po-St)	33
27.	Fogsorhossz (P-Pd)	92
28.	Zápfogsor h. (Pm-Pd)	66
29.	I hossza (P-Ic)	11
30.	Diastema h. (Ic-Pm)	15

31.	Premolaris fogsor h. (Pm-Mol)	50
32.	Molaris fogsor h. (Mol-Pd)	19
33.	P ⁴ h.	16
34.	Szélesség Ic-nél	25
35.	Szélesség Mo-nál	37
36.	Szélesség Pm-nél	33
37.	Szélesség Pd-nél	56
38.	Szélesség Mol-nál	62
39.	Szemüreg magasság	30
40.	Orrnyílás sz.	22
41.	Os zygomaticum m.	12
42.	Koponya magassága	60

Mandibula méretadatok (mm)

1.	Teljes hossz (id-proc. condylaris)	140
2.	id-gov. közötti távolság	138
3.	Ram. mandibulae m. (gov-cr)	50
4.	Proc. condylaris sz.	22,5
5.	Corp. mandibulae m. P ₂₃ között	21
6.	Corp. mandibulae m. M ₃ mögött	27,5
7.	Fogsorhossz (id-M ₃ aboral)	96
8.	Diastema h.	21
9.	C alv. h.	10
10.	Zápfogsor h.	69
11.	Premolaris fogsor h.	32,5
12.	Molaris fogsor h.	36
13.	M ₁ h.	20
14.	M ₁ sz.	8,6

2. táblázat: Cegléd-Nyúlfülehalom. 40. sír, kutyacsontváz méretadatok (mm)

	H.	Sz.	col.sz.	ang.sz.	fac.sz.	fac. m.		
Scapula	128	63	26,5	30,0	27	18,5		
	130	61	26,5	30,5	27	18,5		
	H.	Psz.	Dfsz.	Dsz.	Pm.	Dfm.	Dm.	
Humerus	167	29,0	13,0	35,0	41,0	14,0	27,0	
	167	30,0	14,0	34,0	42,0	14,5	27,0	
Radius	160	19,0	14,0	25,5	12,0	6,5	14,0	
	159	18,5	14,0	25,0	13,0	6,0	13,5	
Ulna	190							
	188							
Femur	178	41,0	14,0	34,0	20,0	15,0	38,0	
	177	41,0	13,5	34,0	20,0	14,5	38,0	
Tibia	177	36,0	13,0	23,5	38,0	12,0	17,5	
	175	36,0	13,0	23,0	37,5	12,5	18,0	
Fibula	163							
	H.	Sz.	M.		H.	Sz.	M.	
Astragalus	26	19,0	15	Calca-	44	18	20	
	27	19,5	15	neus	45	18	20	
	H.	Sz.	M.	th.	ivh.	cransz.	caudsz.	dens h.
Atlas	37	76	26,5	8,5	17	40,0	33	
Epistropheus	56	39	56	34,0	20	33,5	19	13
Pelvis								
Legnagyobb hosszúság						146		

Szélesség	a tub.coxae-nál	97	dens h.	dens hosszúság
	az acetabulum-nál	83	Dfm.	diaphysis legkisebb mélység
	a corpus ischium-nál	74	Dfsz.	diaphysis legkisebb szélesség
	a tub.ischiadicum-nál	104	Dm.	dist. epiph. mélység
Corpus ilium sz.		9,5	Dsz.	dist. epiph. szélesség
	m.	20	fac.m.	facies articularis mélység
Symphysis h.		46	fac.sz.	facies articularis szélesség
Acetabulum h.		23	H/h.	hosszúság
Foramen obturatum h.		29	ivh.	ívhossz
	m.	22	M/m.	magasság
Csontméret rövidítések			Pm.	prox. epiph. mélység
ang.sz.	angulus articularis szélesség		Psz.	prox. epiph. szélesség
caudsz.	caudalis szélesség		Sz/sz.	szélesség
cransz.	cranialis szélesség		th.	testhossz
			tub.	tuber

IRODALOM

- HARCOURT 1974 R. A. HARCOURT, *The dog in prehistoric and early historic Britain*. Journal of Archaeological Science 1 (1974) 151–175.
- KOUDELKA 1886 F. KOUDELKA, *Das Verhältnis der Ossa longa zur Seklethöhe bei den Säugthieren*. Verh. d. Naturf. Ver. 24 (1885) 1886, 127–153.
- MESTERHÁZY 1970 K. MESTERHÁZY, *Debrecen-Francsika*. ArchÉrt 97 (1970) 316.
- MESTERHÁZY 1975 K. MESTERHÁZY, *Régészeti adatok Hajdú-Bihar megye területének IX–XIII. századi településtörténetéhez*. DMÉ 54 (1973) Debrecen 1975. 95–174.
- LUBY 1983 M. LUBY, *Bábelelte babona*. Budapest 1983, 125.
- PÓCS 1989 É. PÓCS, *Tündérek, démonok, boszorkányok*. Budapest 1989, 190.
- SZABÓ T. 1978 A. T. SZABÓ, *Erdélyi magyar szótörténeti tár II*. Bukarest 1978.
- VÖRÖS 1990 I. VÖRÖS, *Kutyaáldozatok és kutyatemetkezések a középkori Magyarországon I*. FolArch 41 (1990) 117–145.
- VÖRÖS 1991 I. VÖRÖS, *Kutyaáldozatok és kutyatemetkezések a középkori Magyarországon II*. FolArch 42 (1991) 179–196.
- ZSUPOS 1993 Z. ZSUPOS, *Szitok, átok, káromkodás Rimaszombaton a 18. században*. HOMÉ 30–31 (1993) 457–483.

LATE MEDIEVAL DOG BURIAL FROM THE NYÚLFÜLE HILL NEAR CEGLÉD

Extract

E. Tari (Cegléd, Kossuth L. Museum) found three late Medieval burials during the excavation of a church and cemetery from the Árpád-Period on Cegléd-Nyúlfüle hill.

In grave No. 40, the coherent skeleton of a dog was found, which can be dated from the 16–17th c. (Fig. 1.).

The dog of *Canis familiaris intermedius* type was a 8–10 year-old female. It was a medium sized

hunting dog of strong stature. Its withers height was 52–54 cm.

Pathological alterations – spondylarthrosis, spondylosis – could be observed on the 4th and 5th dorsal and the 3rd and 4th lumbar vertebrae (Fig. 4.).

If this dog was a “black dog” offering on crossroads, it may indicate a late, 16–17th c. manifestation of a rite related to beliefs in elfs.

I. Vörös
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
Múzeum krt. 14–16. Pf. 364.
H-1370

